

המרכז היהודי-ערבי
المركز اليهودي العربي
The Jewish-Arab Center

אוניברסיטת חיפה
University of Haifa
جامعة حيفا

לקראת הגברת ההיכרות התרבותית בין ערבים ליהודים בישראל

نحو تعميق التعارف الثقافي بين العرب واليهود في اسرائيل

היערכות ציבורית מוניציפאלית וקהילתית לקראת יום עיד אלאד'חא,

חג הקורבן של המוסלמים והדרוזים, ויום הכיפורים של היהודים

استعداد جماهيري , بلدي ومجتمعي نحو يوم عيد الأضحى المبارك للمسلمين

والدروز ويوم الغفران لليهود

לדיון ציבורי

ללנقاش العام

פרופ' ראסם ח'מאיסי

ראש המרכז היהודי ערבי, אוניברסיטת חיפה

ספטמבר 2014

הקדמה

ביום 3-4 לאוקטובר 2014, צפוי כי יום כיפורים של האזרחים היהודים, ועיד אלאד'חא- חג הקורבן (عيد الاضحى) של האזרחים הערבים; המוסלמים והדרוזים; כנראה יחולו באותו ערב ויום המחרת, ימי שישי ושבת. סמיכות שני האירועים הדתיים המרכזיים בחיי שתי הקהילות החיות באותו מרחב יישובי, במיוחד בערים המעורבות כגון עכו, חיפה, יפו, לוד ורמלה, וביישובים שכנים, כגון: נצרת עלית, נצרת וכפר כנא, עלולה לשמש כזרז או תירוץ ע"י קבוצות שוליים לנצל ההפתעה של נפילת המועדים בגלל חוסר היכרות בין תרבותית בין הציבור היהודי לערבי להתנהגות עוינת. קבוצות אלה גם עלולות לנצל את סמיכות האירועים לביצוע פעולות גזעניות אלימות, שתובלנה להעמקת השסע הקיים בין יהודים לערבים, על רקע חששות הדדיים.

ראוי שהמאורעות האלימים שהתרחשו בעכו ביום כיפורים בשנת 2008 ישמשו עבורנו מצפן, בכדי למנוע התרחשות מאורעות דומים. לצערנו, האקלים הטעון והמתח הגוברים ביחסים בין יהודים לערבים, במיוחד לאחר מבצע "צוק איתן", ועל רקע הבורות בקרב שתי הקהילות והיכרות מועטה במנהגים של העם האחר בימי החגים, עלולים להוות מתכון להתרחשויות בלתי רצויות, העלולות להתגלגל לאלימות. היהודים מתכנסים בתוך הבתים. לעומתם, המוסלמים נוהגים לצאת מחוץ לבית ולהפגין גילויי שמחה. התנהגות הפוכה ואף מנוגדת זו על רקע שיוך לאומי ודתי, עלולה להתפרש על ידי צד אחד, היהודי, כהתגרות וחוסר כבוד לרגשות שלו, והצד השני, המוסלמי, יפרש עמדה של הצד היהודי ככפייה ומניעת ביטויי שמחה. על אף החיים המשותפים במרחב התפקודי והמגורים של יהודים וערבים, זה בקרבת זה בעיר, בשכונה, או בבניין המגורים, הבורות לגבי מנהגים של האחר/ השונה, והשסע האתני-לאומי, תרבותי הקיים בין שתי הקהילות, מעמידה סוגיה: כיצד להימנע מפרשנות לא נכונה לדפוסי התנהגות של הקהילה השכנה, העלולה להביא חלילה להתפרצות אלימות פיזית, או לכל הפחות פגיעה ברגשות?

בערב יום הכיפורים ובמהלך יום זה, רובה המוחלט של הקהילה היהודית מתכנס ומתבודד בבתיים, צם, מתפלל ועושה חשבון נפש. ביום זה התנועה במרחב הציבורי ביישוב היהודי משותקת ומרחב זה יהיה כמעט פנוי מתנועה או מפעילות ציבורית, ורוב האזרחים היהודים מתכנסים במרחב הפרטי שלהם. לעומת זאת, רוב מוחלט של הקהילה המוסלמית ממתין לחגוג את עיד אלאד'חא, שבו יהיו גילויי שמחה, ויציאה מהמרחב הפרטי אל המרחב הציבורי. ביום זה תורגש ניידות של אנשים וכלי רכב מלווים בפעילויות רבות, ובכלל זה: תפילה במסגדים, בילוי במסעדות, עריכת פסטיבלים ויציאה לביקורים הדדיים בין חברים וקרובי משפחה, לברך איש את רעהו. באותו ערב וביום הכיפורים ובמקביל, בערב עיד אלאד'חא וביום הראשון שלו, מתקיימות פעילויות ודפוסי התנהגות שונים וכמעט הפוכים במרחב הציבורי: תנועה בדרכים, בכיכרות, בטיילת, במסעדות, ובמסגדים - לעומת התכנסות בבתי כנסת. על רקע הברות הבין תרבותית, השסע והמתח הקשורים לשיוך לאומי, וזמינות של גורמים וקבוצות של מיעוט הפועלים לליבו השנאה והגזענות ממניעים שונים, פעילות אנושית וקהילתית - אחת של שמחה והשנייה של צום ועריכת חשבון נפש המתרחשות בו זמנית במקביל ובאותו מרחב, עלולות להוות מתכון להידרדרות לאירועים אלימים. הידרדרות של אירועים בודדים ונקודתיים ממניעים שונים עלולים להתרחב, על רקע חוסר ידע, היכרות והבנה, והעדר סובלנות לרגשות ולמנהגים של השונה, שהוא שכן או מבקר במרחב העירוני או השכונתי.

בשל הסיכוי להתרחשויות בלתי רצויות בערב יום הכיפורים ולמחרת, ביום כיפורים ובעיד אלאד'חא, קיים צורך בהיערכות הציבור, המשטרה, הרשויות המקומיות, והחברה האזרחית, כדי למנוע התרחשויות אלימות, או לכל הפחות - למזער נזקים כתוצאה מאירועים נקודתיים על מנת למנוע התגלגלותם לאירועים המוניים, המסכנים את ציבור האזרחים היהודים והערבים כאחד. בנוסף לכך, הגברת ההיכרות עם מנהגי השכן, ופיתוח מרחב ציבורי משותף, מכליל ושוויוני תוך כיבוד השונות, תתרום להמשך חיים משותפים בעיר ובמדינה.

מטרות מאמר זה הן לעורר דיון ציבורי סביב שתי סוגיות ראשיות: אחת ספציפית וייעודית, והשנייה כללית, ומטרתה יישוב או לכל הפחות מיתון המתח והשסע בין האזרחים היהודים לערבים בישראל. בין שתי המטרות קיימות סינרגיה והשלמה. הראשונה מסתכמת בתביעה להיערכות של הציבור בכלל, והרשויות המקומיות והמשטרה בפרט, לניהול האירועים השונים על בסיס שיוך דתי וקהילתי ביום הכיפורים וחגי אלאד'חא הבאים עלינו. השנייה, להעלות על סדר היום הציבורי את סוגיית ההיכרות התרבותית ההדדית של מנהגי שתי הקהילות הגרות וחיות באותו מרחב ארצי ועירוני, שותפות כאזרחים של המדינה ושל העיר, צורכות אותו מרחב ציבורי, ושואפות לקיים מרחב זה במשותף. ההנחה שלנו היא כי היערכות והיכרות בין תרבותית עשויים לשנות את התפיסות של הכחשה וגזענות, ולהצמיח דפוסי התנהגות סובלניים יותר בקרב שתי הקהילות והשיח המתלהם בתוכם ובינם. כיום דפוסי ההתנהגות של חלק גדול מהאזרחים היהודים והערבים, מושפעים מהשסע הלאומי, מחוסר ידע והיכרות בין תרבותי, וכן מוזנים ממצב הקונפליקט ותנאי המתח והשסע הלאומי הארוך. אלה עלולים ללבות את המתח ולהביא להפיכת ערב ויום הכיפורים ואלד'חא, מיום של שמחה וחשבון נפש פרטי וקולקטיבי, ליום שעלול להתרחש בו סבל ומתח, עד כדי מהומות ואירועי אלימות פייסיים, חלילה, כפי שהתרחשו בעכו ביום כיפור 2008, ואף באופן חמור יותר על רקע האווירה הטעונה השוררת בעקבות תוצאות מבצע "צוק איתן", המלחמה בעזה, והמתח האזורי.

מאמר מסכם זה מורכב ממספר חלקים. בראשון מציגים דוגמא של אירועי יום כיפורים בעכו שלא נערכו להם כראוי, המהווים זרז להיערכות המוצעת; ובשני נציג את יום כיפורים לעומת יום חג הקורבן; בכדי לאפיין לקורא את ההבדלים. בחלק השלישי נציג תשובה לשאלה מדוע צריך להיערך כעת. בחלק הרביעי, נדון בסוגיה כיצד ניתן להיערך לבאות, וזאת על ידי הצגת שלד של מפת דרכים שתהווה בסיס לפיתוח על ידי צוותים בעלי עניין. לבסוף, נסכם.

יש לציין כי זהו נייר עמדה ומדיניות לקראת פעולה ויישום, ולא מאמר מדעי. עם זאת, ניסינו להיות מדעיים ככל האפשר בהצגת הדברים ואובייקטיבים ככל שניתן בהצגה וניתוח הסוגיה ומשמעויותיה. מאמר זה מטרתו לעורר דיון ציבורי לקראת הגברת ההיכרות וההכרה הבין תרבותית בכלל, וההיערכות ציבורית ומוניציפאלית לקראת יום כיפורים ועיד אלאד'חא הבאים עלינו יהווה קטליזאטור ומניע להשגרת היעד הגדול מחד, ומניעת הידרדרות חס וחלילה לאירועים העלולים להנציח את השסע והשיח המבוסס על בורות, ואף להגביר אותו מאידך.

להתכונן זה חובה, ואל תגידו שלא הזהרנו!

באירועים בלתי רצויים רבים אנו שומעים אנשי ציבור ונציגי התקשורת באומרם כי "הכתובת הייתה על הקיר"! וכן: "מדוע לא נערכתם?". לאמירה זו היה שותף גם ח"כ לשעבר עבאס זכור, בנוסף לאחרים, בהתייחסותם למאורעות האלימים שהתרחשו בעכו ביום כיפורים 2008, כאשר ציין זכור כי "ניתן היה למנוע את המהומות בעכו". בכתבה של שרון רופא-אופיר שפורסמה ביום 9 לאוקטובר 2008 מובא ראיון עם מר זכור, אשר שלח מכתב לשר לביטחון פנים, ובו ביקש מהמשטרה להציב ניידות משטרה במוקדי חיכוך בין יהודים וערבים, תוך אזהרה מפני אסון במהלך יום כיפור: "עכשיו הם נזכרים שתרחישים מעין אלה הם תרחישים צפויים?". "האירוע הקשה הזה הסתיים בנס. הוא היה עלול להתפתח לאירוע גדול הרבה יותר", כך אמר הבוקר (יום ה') ח"כ עבאס זכור (רע"מ-תע"ל). התקריות האלימות, שבמהלכן הושחתו כמאה כלי רכב וניזוקו כ-30 חנויות, החלו לאחר שנהג ערבי נכנס עם מכוניתו לשכונה שמרבית תושביה יהודים ועורר את זעמם של התושבים, על פי חלק מהסיפורים. זכור, שהוא תושב עכו, צפה לפני כמה ימים שאירוע מסוג זה עלול להתרחש במהלך יום כיפור. הוא אף שלח מכתב לשר לביטחון פנים, אבי דיכטר, וביקש ממנו להציב ניידות משטרה בצמתים ובמוקדי חיכוך, אך לדבריו לא זכה למענה מהשר. "ביקשתי והתרעתי ועכשיו הם נזכרים שתרחישים מעין אלה הם תרחישים צפויים? יכולנו למנוע את כל האירוע המיותר הזה", אמר זכור בשיחה עם ¹ynet. לדבריו, המהומות החלו לאחר שמשפחה ערבית שמתגוררת בשכונה שמרבית מתושביה יהודים ביקשה לנסוע לעיר העתיקה, על מנת להביא חפצים לקראת חתונה שתתקיים במשפחה למחרת. כאשר שבו בני המשפחה לשכונה, התגודדו סביב לרכבם עשרות צעירים יהודים והחלו להשליך לעברם אבנים. מר זכור ממשיך: "לא האמנתי שאני רואה ושומע את מה שקרה אמש. אנחנו עיר שחיה בדו-קיום. רק לפני כמה ימים סיימנו אנחנו, הערבים, את צום הרמדאן שבמהלכו יהודים אכלו ושתו ללא בעיה כי הדת שלהם מתירה להם לעשות זאת. ציפיתי ואני עדיין מצפה שכמו שאנחנו מכבדים אותם, הם יכבדו אותנו" ציין זכור והוסיף: "אני מקווה שלמרות כל מה שקרה אמש, נחזיר את היחסים בין יהודים לערבים בעיר למסלול של דו-קיום במהירות האפשרית"².

אני פותח בציטוט מכתבה זו בכדי לציין שוב, כי אם לא נערכים אלא מניחים בתקווה כי היום יעבור בשלום, אין הדבר מספיק. קיים צורך להיערכות נכונה בכדי למנוע התרחשות מאורעות אלימים, ואם חס וחלילה יתרחשו, הציבור יהיה מוכן וערוך להם, בכדי למזער את ההשלכות השליליות של מאורעות אלה אם וכאשר יקרו. כיום, התפיסה והגישה המתפתחת בתחומי חיים רבים היא תפיסת וגישת הטיפול המונע. כחלק מתפיסה זו, חיוני בטווח הקצר לפעול בכדי להקטין את הסיכויים להתרחשויות אלימות ביום שבו יחולו שני החגים של שתי הקהילות. לטווח הארוך, היכרות בין תרבותית, הכרה בשונה, שינוי השיח הקיים ופיתוח דפוסי התנהגות ושיח אזרחי מכליל, שיווינוני ומשותף - מהווים אסטרטגיה שתתרום

¹ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3606992,00.html>

² <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3606992,00.html>

להסדרת הקונפליקטים והקטנת השסע בין האזרחים הערבים והיהודים בישראל על רקע הבדלי לאום ודת.

שאלת השאלה: מדוע קיים סיכוי להתרחשויות אלימות ביום שבו יחולו החגים? וכיצד ניתן להיערך על מנת לצמצם ככול האפשר את סיכויי ההדרדרות לאלימות נקודתית או גלישתה למקומות נוספים? כמו כן, האם ניתן לנצל אירוע זה על מנת לחנך לסובלנות תוך ובין תרבותית, תוך הגברת ההיכרות בין הקהילות המרכיבות את הפסיפס החברתי בישראל, וקידום גיבוש זהות אזרחות משותפת?

תשובה לשאלות הנ"ל מחייבת אותנו להבין את מהות הקונפליקט והמתח הכללי בין היהודים והערבים, את האסימטריה הקיימת בהתמודדות עם הסדרת הקונפליקט, ואת הדרכים והפעולות שיש לנקוט בהן בכדי להתמודד עם הקונפליקט. וזאת על מנת להוריד את מפלס המתח בין הלאומים ובין התרבויות, מתח שהוא דיפרנציאלי בין יישובים, אזורים ובין דורי. מפלס המתח עלול להיות גבוה יותר ביישובים העירוניים, במיוחד בערים המעורבות, וגם ביניהן קיימת דיפרנציאליות³. במאמר קצר זה, אין כוונתי להיכנס למהות הקונפליקט שתואר ונבחן רבות בספרות, ובמיוחד בועדת אור אשר בחנה את המאורעות של שנות 2000. ברצוננו להציג בקצרה את תופעת הקונפליקט, את הסיכוי הידרדרות למתח ואף לאלימות, וכיצד ניתן להיערך לקראת היום בו יחולו שני החגים, במטרה למנוע עימות בין שתי הקהילות, על רקע ההתנהגות השונה במהלך יום החג אצל היהודים לעומת ההתנהגות הצפויה בקרב הערבים.

מה בין יום כפור לחג אלאד'חא

לחלק מהציבור היהודי אין היכרות עם עיד אלאד'חא. חלק מהציבור הערבי אינו מכיר את יום הכיפורים. חוסר הידע מקטין את הרגישות ואת הנכונות להתחשב ברגשות של האחר, ואלה גוררים התנהגות בלתי הולמת ופוגעת המגבירה את המתח. להלן נציג סיכום קצר על מאפייני שני החגים והשפעה של מאפיינים אלה על ההתנהגות במרחב הציבורי. ברצוני לציין כי שתי הקהילות היהודית והערבית עדיין מאוד קשורות לחגיהם הדתיים, ומגבשים את זהותם הקולקטיבית באמצעות המועדים והחגים הדתיים. זאת ועוד, שתי הקהילות ממשיכות ומשלימות זו את זו מבחינה דתית, כפי שנראה בתיאור ההתנהגות בחגים וגם מתיאור מקרה בוחן. המועדים של היהודים ושל המוסלמים מבוססים על אותו מקור, והוא תנועת הירח ביחס לכדור הארץ, ולא על לוח השנה הגרגוריאני, המבוסס על תנועת השמש ביחס לכדור הארץ. ההבדל הוא, שבדת היהודית נערך חישוב מתקן כל ארבע שנים, ואילו בדת המוסלמית לא נערך תיקון. משמעות הדבר הוא שיום כיפורים ועיד אלאד'חא אינם חלים באותו מועד כל ארבע שנים, אלא רק פעם ב 33 שנה. על כן, לפני 33 שנה חג הקורבן ויום הכיפורים חלו באותו יום, דהיינו ב- 8 לאוקטובר בשנת 1981, וקודם לכן בשנת 1948. ניסינו לברר האם הייתה היערכות מיוחדת לאירועים אלה בשנת 1981, ולא מצאנו מידע. כמובן שבשנת 1948, לא הייתה התייחסות, כיון שבאותה שנה התרחשו אירועים מכוננים,

³ח'מאסי ראסם, 2008, האוכלוסייה הערבית בערים המעורבות בישראל: בעיות, חסמים, ואתגרים לקראת מדיניות עירונית חלופית, שתיל, ירושלים.

שיש להם גם השלכות על ההיערכות לקראת יום הכיפורים ועיד אלאדיחא בשנת 2014. אפשר לשאול, מדוע יש צורך כעת בהיערכות אם לא היו התרחשויות ומאורעות מיוחדים בתקופות הקודמות? ננסה להתמודד עם שאלה זו אחרי שנציג את מאפייני שני החגים.

יום הכיפורים

יום זה, המכונה בלשון הדיבור יום כיפור או בקצרה כיפור הוא אחד ממועדי ישראל, ומקורו במקרא. יום זה נחשב ביהדות לאחד הימים המקודשים ביותר בלוח השנה העברי, ובאופן פופולרי נחשב ליום "המקודש ביותר". מצוות היום: צום, תפילה והימנעות ממלאכה, זוכות לאחוזי שמירה מהגבוהים ביותר בקרב היהודים, מבין מצוות היהדות שבין אדם למקום. קיימת הבחנה בין המקור של החג לבין תפיסתו הקולקטיבית בעידן של רצון של קהילה להתגבש גם מבחינה תרבותית ולאומית. לכן, דפוסי ההתנהגות של האוכלוסייה ביום הכיפורים בתפוצות, שם היהודים מהווים מיעוט באוכלוסייה, שונים מדפוסייהם בישראל, בה האוכלוסייה היהודית הנה רוב, וחלק גדול ממנה מעונינת להגדיר את מדינת ישראל כמדינה יהודית, כאשר אחד המאפיינים של המדינה הנו מועדיה ודפוסי ההתנהגות בימים אלה. על כן צביון החיים בישראל משתנה בצורה משמעותית ביום הכיפורים, ויום זה זוכה ליחס שונה מזה שזוכים לו יתר חגי ישראל.

מאפיין בולט של מועד זה, שאינו מאפיין חגים אחרים ומועדים אחרים, הוא הפסקה כמעט מוחלטת של תנועת כלי הרכב בערים. תחבורה ציבורית מופסקת בהדרגה כבר החל מצהרי ערב יום כיפור וישנה סגירה של נמלי הים והאוויר. מאפיינים נוספים כוללים הפסקה מוחלטת של שידורי הרדיו והטלוויזיה בכל הערוצים המקומיים, וסגירה מוחלטת של כל הפעילות העסקית. אף חנויות הפועלות בשבת אינן פועלות ביום הכיפורים, וגם רבים מהמפעלים הפועלים בכל ימות השנה אינם פועלים ביום זה. על-פי סקרים כ-67% מכלל התושבים היהודים צמים, ובכללם כמחצית מאלה המגדירים עצמם חילונים⁴. בנוסף למאפיינים אלה, המתיישבים עם אופיו הדתי של החג, נוצרו גם מנהגים אחרים, מהם העומדים בסתירה לאופי זה ומסתכמים בשני דפוסי התנהגות המשלבים בין הדתי, הלאומי והאזרחי. בממד הלאומי, יום הכיפורים הוא יום תחילתה של מלחמת יום הכיפורים בשנת 1973, ולכן ערב החג מהווה גם יום זיכרון למלחמה זו. בפרט ניכר הדבר באמצעי התקשורת, העוסקים בימים שלפני החג, במלחמה זו, באופן שהפך למעין מסורת בישראל. במימד האזרחי, רוכבי אופניים וגלגיליות רבים, ובמיוחד ילדים, מנצלים את הפסקת תנועת כלי הרכב הממונעים לנסיעה בכבישים, אך ההליכה והתנועה היא מוגבלת. חוקי העזר העירוניים מורים על סגירת חנויות ומקומות בילוי, היות והאווירה הציבורית המוסכמת בקרב היהודים היא של יום קדוש, שיש לכבדו ולשמור על דפוסי ההתנהגות האופייניים לו, תוך הימנעות משינוי צביון זה.

4

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%D7%95%D7%9D_%D7%94%D7%9B%D7%99%D7%A4%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%9D

חג הקורבן – עיד אל־אד'חא

חג הקורבן בערבית **عيد الأضحي**, המכונה גם "החג הגדול", הוא חג מוסלמי המציין את המועד לקיום חגי - העלייה לרגל למכה. הוא נחגג החל מהיום העשירי של חודש ד'ו אל-חיג'ה החודש האחרון בלוח המוסלמי, ונמשך ארבעה ימים. העלייה לרגל עצמה נמשכת כשבוע, וחג הקורבן מציין את אחד השיאים בטקסים הנהוגים בה. אלה המקיימים את החג בביתם מקיימים טקס דומה לזה הנהוג באותו יום במכה, שעיקרו הקרבת טלה כקורבן והכנת בשרו למאכל בסעודת החג או כתרומה לעניים. הדרוזים חוגגים את חג הקורבן בתאריך זהה לחג אצל המוסלמים, אם כי חלק ממנהגי החג אצל הדרוזים שונים: זהו החג החשוב ביותר גם לבני העדה הדרוזית, וכמובן לעדה הצ'רקסית, שהם מוסלמים בדתם.

ביום הראשון של החג חייב המוסלמי להשתתף בתפילת החג במסגד. כמו כן, עליו לשחוט בעל חיים - כבש, פרה או גמל, לתת חלק מבשרו לעניים, ולאכול את השאר בסעודה משפחתית חגיגית. כיום חלק מהמוסלמים ממירים את שחיטת בעל החיים בתרומה לצדקה. מנהגי החג כוללים עריכת ניקיון יסודי, קניית בגדים חדשים, ורכישת מתנות וצעצועים לילדים. יש הנוהגים לבקר בבית הקברות ולקרוא קטעים מהקוראן לזכרם של קרוביהם המתים. בחגי לעיר הקדושה מכה, המתקיים לפני ובמהלך עיד אל־אד'חא, מקיפים עולי הרגל את הפְּעֵבָה – "אלחרם אל שריף", הנמצאת במרכז המסגד שבמכה. על פי המסורת המוסלמית, הפְּעֵבָה נוצרה על ידי המלאכים לאחר גירושם של אדם וחווה מגן העדן, כדי שתשמש להם ולצאצאיהם מקום לעבודת האל.

ביום חג הקורבן קיימים מספר מנהגים המנחים את ההתנהגות של הקהילה המוסלמית. בראשם עליה למכה, בה התרחש סיפור העקידה, לפי המתואר בקוראן. בקרב אלה שאינם מקיימים את מצוות החגי (העלייה לרגל) נהוג לצום ביום שלפני החג, שנקרא יום ערפה או "ווקפת ערפה". ביום הראשון של החג, חצי שעה אחרי זריחת השמש, המוסלמים מתאספים במסגד או במקום פתוח מוסכם שנקרא "מוסאלא" בכדי לקיים את תפילת החג, הכוללת דרשה של האימאם. לאחר התפילה המוסלמים מבקרים בתי קברות בכדי לפקוד את קברי יקיריהם, וחלקם יקראו פסוקים מהקוראן ויבקשו מחילה ורחמים ליקיריהם. לאחר מכן הם חוזרים לבתיהם בכדי לחגוג - בכלל זה לקיים מצוות ההקרבה של כבש או עגל או גמל, למי שיכול ורוצה. נוהגים לשחוט כבש (או בהמה אחרת) ולהכין מבשרו את סעודת החג או לתת אותו כתרומה לעניים, כדי שיוכלו גם הם לחגוג את החג. (לפי הדת יש לחלק את הקורבן לשלושה חלקים: חלק למקריב, חלק למשפחה, וחלק לאנשים עניים.) רוב המוסלמים נוהגים לאכול בחג בשר, לזכר הקורבן, אולם יש משפחות שמכינות בו ממתקים, כגון עוגות עגולות ממולאות בתמרים, כעכים ממולאים בשקדים ובוטנים, עוגות שמנת וכו'.

לאחר שבירת צום יום ערפה, מתחילות חגיגות החג, הכוללות קניית בגדים חדשים לכל המשפחה, וחגיגות משפחתיות וקהילתיות. חג הקורבן הוא חג של טיולים או מנוחה בבית. האנשים מבקרים אצל קרובי משפחה או יוצאים למסעדות ואתרי טיולים שונים. חלק לא מבוטל יוזם פיקניקים עם בשר על האש, והכנת ארוחה משותפת לבני משפחה וחברים, בחצר הבית או במקום ציבורי כגון גן ציבורי ומקום בילוי.

חלק מסימני השמחה: קריאה לתפילה בקול רם וקריאה של פסוקים מהקוראן, זיקוקים, חזיונים, תנועה ערה, ואף עריכת תהלוכות רבות ושמחות במרחבי היישובים.

שני האירועים, יום הכיפורים וחג הקורבן, הם במקורם מועדים דתיים רוחניים המבוססים על שמירת צניעות. אך קיומם מלווה בפיתוח דפוסי התנהגות מנוגדים וסותרים במרחב הציבורי. חוסר ידע והיכרות עם מנהגי הדת עלולים להצמיח מצב של הפתעה לנוכח אירועי השמחה, הניידות והפעילות במרחב הציבורי בקרב המוסלמים, לעומת התכנסות היהודים למרחב הפרטי, הצום, וחשבון הנפש. גילויי השמחה בקרב שכניהם המוסלמים עלול להתפרש ע"י היהודים כפגיעה וחוסר התחשבות.

ממרחבים מבודלים למרחבים מעורבים

רוב הציבור הערבי גר בנפרד מהציבור היהודי. בחלק מהיישובים, הערים והכפרים קיים רוב מוחלט יהודי ואילו ביישובים אחרים יש רוב מוחלט ערבי. עם זאת, קיימים יישובים עירוניים בהם קיימת אוכלוסייה מעורבת. אך גם בערים המעורבות, כגון עכו, חיפה, לוד, רמלה, תל-אביב, ויפו, קיימות שכונות מבודלות על בסיס שיוך לאומי ודתי. זאת ועוד, חלק מהיישובים נמצאים בשכונות נפרדות, כגון נצרת עילית לעומת נצרת ועין מאהל, כרמיאל לעומת נחף, דיר אל אסד ואל בענה, כפר קאסם לעומת ראש העין, תל שבע לעומת עומר וכד'.

דהיינו, בישראל כיום, אומנם קיימים יישובים ושכונות מבודלים על בסיס שיוך לאומי ותרבותי, אך יישובים ושכונות אלה נמצאים בסמיכות גיאוגרפית, והם צורכים מרחב ציבורי תפקודי משותף, כגון מערך דרכים, מרכזי בילוי ותעסוקה. זאת אומרת, שאין הפרדה מוחלטת בין יהודים לערבים אלא הם משתמשים באותו מרחב – וצורכים אותו⁵. הכוונה שלנו במעבר ממרחבים מבודלים מבחינת מקום מגורים בהם מתכנסים יהודים לעומת אלה שבהם מתכנסים ערבים, למרחבים מעורבים בהם נעים ומשתמשים יהודים וערבים גם יחד. אולם, עוצמת המימוש של המרחבים המעורבים הינה דיפרנציאלית עפ"י צורות יישוב, מיקום גיאוגרפי ונוכחות של רוב ומיעוט. למשל, ביישובי אזור המרכז קיימת דומיננטיות של אוכלוסייה יהודית, לעומת זאת באזורי הפריפריה כגון הגליל, הנגב, המשולש והערים המעורבות, קיימת נוכחות בולטת של תושבים ערבים.

כיום (יוני, 2014) אוכלוסיית ישראל מונה כ- 8.2 מליון תושבים, מהם 1.7 מליון ערבים. אוכלוסייה זו מתפזרת על פני 1077 יישובים, מהם 135 יישובים ערבים מוכרים. שבעה יישובים עירוניים מוכרים כערים מעורבות, ושמונה מועצות אזוריות הן מעורבות. המעבר ממרחבים מבודלים למרחבים מעורבים גם במגורים וגם מבחינה תפקודית יש לו השפעה על תפיסת המרחב ועל ההתנהגות בו.

הציבור הערבי צורך כיום את המרחב בו קיימת אוכלוסייה יהודית. צריכה זו מתבטאת בכניסה אל המרחב למטרות תעסוקה, בילוי, וקניות, ולא למטרות מגורים. כלומר, אומנם הערבים והיהודים חיים מבחינת מגורים במרחבים נפרדים, אך הם חיים במרחב תפקודי משותף. מרחב זה כולל את הנוף הוויזואלי ואת הנוף ההתנהגותי. בין שתי האוכלוסיות קיים מתח מוחשי מוצהר הגורם לשמירת סטאטוס

⁵ יוזמות קרן אברהם, 2009, ערים ואזורים מעורבים: פני המחר של מדינת ישראל, מוגש בכנס הרצליה השנתית התשע"ט

קוו של הפרדה ובדלנות במרחבי המגורים, אך קיים מתח נסתר הכולל עיצוב הנוף, הנוכחות בו ושימוש במרחב הציבורי. לכן בעת דיון על היערכות לקראת יום הכיפורים וחג הקורבן אנו נדרשים לקחת בחשבון את התפתחות וצמיחת המרחבים המעורבים מבחינה תפקודית וגם ניסיון ההנכחה והנראות בנוף העירוני.

הצורך בהיערכות

נחזור לשאלה - מדוע קיים צורך להיערכות ציבורית ארצית ועירונית לקראת יום הכיפורים וחג אלאדיחא? ננסה לתת תשובה לשאלה זו להלן, על מנת להתמודד עם אלה הטוענים שאין צורך להשקיע זמן ומשאבים להיערכות זו. כמובן שאנו חולקים על טענה זו מהטעמים הבאים:

א. **גודל ופרופיל האוכלוסייה ופריסתה:** קודם ציינו כי האוכלוסייה הערבית מהווה כחמישית מאוכלוסיית המדינה. בערים מעורבות, כגון עכו, האוכלוסייה הערבית מגיעה לשליש. גודל זה מהווה מפה צרכנית הנודדת במרחב, אך חלו שינויים בתוכה מבחינת הגיוון והשונויות לעומת המצב שהאוכלוסייה היתה שרויה בו בשנת 1981. זאת ועוד: בקרב האוכלוסייה הערבית והיהודית צמחו דורות חדשים בני העיר אשר מרגישים שייכות לעיר וגם תובעים שוויוניות, ואינם משלימים עם מצב ההפליה או נחיתות אזרחית.

ב. **רמת חיים:** מלבד הגידול באוכלוסייה וכניסת דורות צעירים חדשים למעגלי הביקוש לשירותים איכותיים, סגנון החיים של האוכלוסייה הערבית, ובתוכה גם זו שהיתה לפני כפרית וכן האוכלוסייה הערבית העירונית - מבקשים לצאת לבילוי במרחב הציבורי, ואינם מסתפקים במרחב הפרטי. דפוסי השתייכות ויחסים חברתיים בתוך המשפחה או החמולה השתנו, וכיום התושבים יותר הישגיים ואנדיבידואליסטים. שינוי בסגנון חיים גורם לביקוש גובר לבילוי במרחב הציבורי העירוני, וגם ליציאה מהיישוב הכפרי והעירוני הערבי אל היישוב העירוני היהודי, שיש בו הזדמנויות בילוי. אנו עדים למציאות שבה רבים מקרב האוכלוסייה הערבית המתגוררת בעורף של עכו, חיפה ויפו מגיעים אל הערים במהלך החגים בכדי לבלות. זאת אומרת שערים אלה מהוות מוקד בילוי עבור האוכלוסייה הערבית בימי חול רגילים; והתופעה מתעצמת בימי חג. מתוך היכרות אישית, ביום חג הקורבן בשנה שעברה ביקרתי עם משפחתי בעכו וראיתי את הפקקים של התנועה שהם סממן לריבוי המבקשים לבלות בעיר. ריבוי זה משפיע על החיים העירוניים וגם על הצריכה של המרחב הציבורי בה. רמת החיים הנוסקת מעלה, וסגנון החיים הנוטה להיות יותר עירוני דורש יציאה לבילוי במוקדים עירוניים, ויוצר עומס על הערים המעורבות. עומס זה מלווה כמובן בתנועה ערה וביקוש למרחבים ולשטחים פתוחים, ובכלל זה הטיילת.

ג. **שותפות ביצור וצריכת הנוף העירוני הציבורי:** בין הערבים ליהודים קיימת תחרות ומאבק לגבי מי מייצר ומנכס לעצמו את הנוף והמרחב הציבורי. מאבק זה קיים ברמה הארצית ומחריף ברמה העירונית, במיוחד בערים המעורבות. הציבור היהודי, בהיותו רוב הפועל להבניית עצמו ולשליטה במרחב הציבורי, חושש מויתור על שליטה ודומיננטיות זו. מצד שני, הציבור הערבי תובע לחזק את מעמדו כשותף פעיל בייצור וצריכת המרחב הציבורי והנוף העירוני. המאבק הממושך,

והנחיתות הסוציו-אקונומית של חלק גדול מהאוכלוסייה הערבית יצרו מתח מובנה בין יהודים לערבים בערים המעורבות. חלק לא מבוטל מהציבור היהודי חושש מהגברת הנוכחות והנראות של הערבים במרחב הציבורי. מצד שני, הציבור הערבי ונציגיו תובעים להיות נוכחים ונראים במרחב הציבורי והנוף העירוני. תחרות מוצהרת וסמויה זו באה לידי ביטוי בימי חול, וצפויה להתעצם בימי חגים. המאבק מקבל ביטוי בשפת הרחוב, בסמלים בנוף העירוני, בסגנון המבנים, בנוכחות במרחב הציבורי, ובנרטיבים המציגים את המקום/ העיר. לאור עליית המודעות של שני הציבורים בעניין ההנכחה והנראות בנוף העירוני, ניתן לצפות להתחזקות מתח זה בתקופת חגים שבה אופי ההתנהגות בשני המגזרים תהיה סותרת. כיום גורמים לא מעטים בקרב הציבור היהודי והערבי בערים המעורבות בפרט, ובמדינה בכלל, מתחרים בתנאי אסימטרייה למי שייכת העיר, ולמי שייך הנוף, כחלק מהמאבק הגיאופוליטי הקיים בין שתי האוכלוסיות.

ד. **מצב המלחמה בין ישראל לפלסטינים ולמתח האזורי:** הציבור הערבי שייך מבחינה תרבותית ואתנו-לאומית לעם הערבי והפלסטיני, השרוי במצב מלחמה עם מדינת ישראל. האמירה השכיחה כי "מדינתנו במלחמה עם עמי" מציגה את עומק השסע בין המדינה והציבור היהודי לבין הציבור הערבי. מצב המלחמה בעזה בעקבות מבצע "צוק איתן" הגביר את המתח. במהלך ובעקבות המלחמה מפלס המתח בין יהודים לערבים גבר, עד כדי כך ששיח ההחרמה הדתית גבר, וגילויי הגזענות התעצמו. חלק מהציבור היהודי מאשים את הציבור הערבי בתמיכה בפלסטינים ובהתנגדות למבצע, לעומת התגייסות רבה סביבו בקרב הציבור היהודי. הלך הרוחות במהלך המלחמה ואחריה, יצר אקלים מתוח בין יהודים לערבים בישראל, ובכלל זה בערים המעורבות. מתח זה מקרין על תחומי החיים השונים, ובכלל זה על היחסים בין יהודים לערבים, ותורם לאמונתו שדברים מתרחשים בתום לב ובניקיון כפיים, ואין מאחוריהם כוונות של הפרות הסדרים בלתי כתובים בין יהודים לערבים. על רקע המתח שתואר לעיל, כל התנהגות עלולה להתפרש כפרובוקציה ועלולה לגרור תגובה בלתי סבירה.

ה. **המתח הביטחוני בהקשר האזורי:** כעת מתקיימים מצבי לחימה במדינות הערביות ובכלל זה בסוריה, עיראק ולבנון. מצב זה מקרין על היחסים היום-יומיים בין יהודים לערבים בישראל, ותורם להחרפת האקלים המתוח בין שתי האוכלוסיות. נפילת רקטות על ישראל מכיוון הגבול הסורי והגבול הלבנוני, אינם מבשרים טובה למיתון המתח בין יהודים לערבים בכלל, ובאזור הצפון בפרט. כמו כן אינו מעודד הציבור הכללי לסקרנות מספקת להיכרות בין תרבותית.

ו. **התחזקות הקול והשיח המבדיל והגזעני:** ההנחה היא שככול שהחיים המשותפים בין יהודים לערבים יימשכו, השיח הסובלני והפשרות ביניהם יגדלו. אך לצערנו, הרוב הדומם בקרב היהודים והערבים אינם נוטים לקבל ולממש הנחה זו. עם זאת, בד בבד עם התרחבות תופעת חיי היום יום המשותפים, באופנים ובמקומות שונים, עולים קולות החוששים משיתוף זה. הדבר מתבטא בהצעות חקיקה גזעניות העלולות להדיר את האוכלוסייה הערבית ולחזק את הבידול בין יהודים לערבים. במקביל להצעות החקיקה, מתפתח קול ימני וקיצוני, המקבל מעין לגיטימציה בקרב חלק לא מבוטל מהציבור היהודי, במיוחד בקרב צעירים. במקביל להתפתחות זו, וממניעים אחרים, עולים קולות בקרב מיעוט בדלני של האוכלוסייה הערבית. למרות האסימטרייה בין

הקבוצות מבחינת מניעיהן, התוצאה היא היוצרות אווירה של הקצנה ביחסי יהודים-ערבים, וכל ניצוץ קטן עלול להביא להתלקחות בלתי רצויה.

ז. **חוסר תיאום ציפיות:** ציפיות עולות בקרב הציבור הערבי, התובע להיות שותף פעיל בשימוש במרחב הציבורי, ובמימוש זכותו האזרחית לתנועה חופשית במרחב זה. ציפיות אלה פוגשות את החששות של הציבור היהודי, החושש שלא מדובר רק בהסרת אפליה ומימוש שיוויון, אלא בתביעת זכויות קולקטיביות ואיום על הצביון היהודי של המרחב הציבורי. לכן שתי הקהילות, החולקות את אותו המרחב, והמושפעות עדיין ממאבק ומתח בין אזרחי על רקע שיוך לאומי, ומעימות בין המדינה לעם הערבי הפלסטיני שאליו שייכים רוב הערבים בישראל, מחזיקות ציפיות מנוגדות וכל קהילה מפרשת את ההתנהגות של השונה, בין כקולקטיב או בין כבודדים - כאיום על האחרת.

ח. **תקשורת פעילה:** כיום התקשורת הנה פעילה ויכולה לפעול למיתון קונפליקטים, בין על ידי סינון החדשות ובין שמדובר בתיאור המאורעות, ויכולה ללבות אירועים קטנים. אנשים היום נחשפים לאתרי חדשות שונים באינטרנט, לפייסבוק, לטוויטר. הם מוזנים ממקורות אלה ומגבשים עמדות והתנהגויות. התקשורת הפעילה היא בעלת יכולת השפעה על עיצוב דעת הקהל והנדסת דפוסית התנהגות וקביעת עמדות של הציבור, או גיוס רובו למטרות מסוימות. על כן, אנו בעידן שהתקשורת ואמצעי המרובים מהווים גורם מאוד חשוב מבחינת יידוע, חשיפה, וחינוך הציבור לאירועים שונים. בתנאי מאבק התקשורת עלולה להיות גורם מלבה ומתריס, ובתנאי רגיעה התקשורת יכולה לתרום ליישוב סכסוכים, מיתון יחסים ועיצוב דעת קהל ושיח משתף.

ט. **האלימות הגוברת:** הן ביישוב וברחוב הערבי והן ביישוב וברחוב היהודי האלימות גוברת, על רקע בעיות חברתיות, כלכליות והתנהגותיות. מצב האלימות הפנים קהילתי מוצא לו ביטוי גם באלימות בין קהילות, על רקע שיוך אתני/לאומי או דתי. לא פעם אירועי אלימות מתרחשים על רקע פלילי, אך אם אירועים אלה מתרחשים בין בני שתי קהילות ערבית ויהודית, הפרשנות הניתנת להם הוא בהקשר לאומי, וכך הפרשנות עלולה להעלות את מפלס השנאה בין שתי הקהילות. לצערנו, בקרב שתי הקהילות קיימים מיעוטים אלימים המעורבים באירועי אלימות על רקע פלילי, אך אירועים פלילים אלה מקבלים שלא בצדק הקשר לאומי. הגורמים הנ"ל מייצרים, לצערנו, אקלים רווי מתח בין יהודים לערבים, במיוחד במקומות שיש בהם מפגש יום יומי כדוגמת הערים והשכונות המעורבות, או המרחבים הציבוריים המיועדים לקלוט את הציבור הרחב. כתנאי מקדים להתרחשות שתכיל התנהגויות סותרות כדוגמת התרחיש הצפוי של סמיכות החגים של יום כיפורים ועיד אלאדח'א, ההערכות היא חיונית.

דרכי היערכות לצמצום עימות

להלן ננסה לסכם מספר אסטרטגיות שבהן ניתן לנקוט על מנת 'לעבור בשלום' את היום שבו שני החגים, המוסלמי והיהודי, חלים במקביל, כדי למנוע 'גלגול' אירועים ממקרים נקודתיים למצבים אלימים המתפשטים למקומות נוספים. אסטרטגיות אלה משלבות בין פעולה מלמעלה לבין היערכות ופעולה

מלמטה. הפעולה המשולבת המכוונת מלמעלה ומלמטה תייסר סינרגיה לקראת הגברת ההיכרות הבין התרבותית החדית, ותצמצם מרכיב ההפתעה. פעולות אלה מסתכמות במספר מרכיבים שנסכם חלקם להלן:

א. **מודעות:** על הציבור להכיר באופן הדדי את החגים של האחר. פיתוח מודעות זו תעשה באמצעות מנהיגי ציבור מובילים, ובראשם נשיא המדינה, ראש הממשלה, שרים, יו"ר הכנסת, הרבנות הראשית, יו"ר בית הדין השרעי לערעורים, ראשי רשויות מקומיות, נציגי החברה האזרחית המובילים, ומנהיגי ציבור ברמה הארצית והעירונית. המודעות תתחיל בהצגת שיח בין תרבותי מפיס, מגשר, מכיר, ומכבד. מודעות זו תקבל ביטוי בגלוי דעת לציבור על ידי נאומים, שידורי עמדה באמצעי התקשורת השונים: הרדיו, הטלוויזיה, העיתונות האלקטרונית והכתובה. הגברת המודעות של הציבור היהודי והערבי ברמות השונות היא המפתח להכנת הציבור לאירועי יום כיפורים ועיד אלאדח'א.

ב. **ידוע:** לאחר הגברת המודעות ע"י הנהגת המדינה, יהיה צורך לידע את הציבור באמצעות מנהיגים ברמות השונות וגם באמצעות מערכת החינוך. למשל, אנו מציעים כי שר החינוך ינחה את משרדו להכין מנשר שיפורסם בעברית וערבית המתאר את החגים, את מה הם מציינים וכיצד חוגגים אותם כל קבוצה לאומית/דתית, וכיצד להיערך לימים אלה. פרסום זה יופץ לכל התלמידים בבתי הספר. כמו כן, רצוי לייעד שעה או שעתיים שבהם המחנכים ידונו בשני החגים בבתי הספר היהודים והערביים ויכינו את התלמידים לימים אלה.

ג. **ברמה העירונית:** ראשי הערים, במיוחד בערים מעורבות כגון עכו, לוד, רמלה, ובערים סמוכות ליישובים ערבים, יידרשו להכין תכנית אופרטיבית בכדי להתמודד עם ניהול המרחב הציבורי בערב יום הכיפורים ובמהלך היום שהוא ערב ערפה והיום הראשון של עיד אלאדח'א. היערכות זו תכלול: הרמה החינוכית, זיהוי תוואי דרכים לכוון ולניקוז תחבורת הפנים העירונית (וגם זאת שתגיע לשערי העיר) על מנת לצמצם את החיכוך, לשמור על הסדר הציבורי, לצמצם את הפגיעה ברגשות של הציבור היהודי הצם והמתפלל, ובמקביל לאפשר לציבור הערבי לקיים את החגיגות בצורה סבירה, ללא תחושת כפיה. חיוני שתכנית זו תעשה בשיתוף נציגי הקהילות בעיר, ובכלל זה עם הרב הראשי של העיר ועם השייח של המסגד או הקאדי המקומי.

ד. **תפקיד המשטרה:** התכנית שיש להכין ברמה העירונית תהיה בשיתוף ומעורבות פעילה של המשטרה, אשר תפקח על יישומה. התכנית תחלק את המרחב העירוני לפי שכונות, ותתווה את הפעילויות של החגיגה אליהן, ובכך תמנע או תצמצם חדירה של ציבור ערבי אל ריכוזי אוכלוסייה יהודית המקיימת מנהגי יום הכיפורים. המשטרה צברה ניסיון בארגון המרחב העירוני כגון זה שבירושלים, בו נסגרים רחובות וגם כניסה לשכונות במהלך שבת. כפי שמכינים תכנית ברמה העירונית, קיים צורך להיערך ולהכין תכנית ברמה הארצית, למרות שהמתח הצפוי ברמה הארצית מצומצם מזה העלול להיווצר ברמה העירונית, ובמיוחד בערים המעורבות.

ה. **תקשורת:** לתקשורת הפעילה, כפי שצינו, תפקיד חשוב בהעברת מסרים וידוע הציבור ובהעברת מסרים. לכן, קיים צורך להכין תכנית פעולה אשר תועבר לתקשורת דרך משרד ראש הממשלה ומשרד החינוך, ולשדרה בערבית ובעברית לציבור בישראל, כדי להעמיק את הסובלנות ולפתח את ההיכרות וההכרה ההדדית.

סיכום

כעת, חלק לא מבוטל מהציבור היהודי והערבי בישראל מתנהג אחד כלפי האחר בתפיסה והתנהגות שניתן לסכמן כ"גב אל גב", במצב של חוסר הכרה, התעלמות ודחיקה, וזאת למרות המפגש הפיזי, השכנות וצריכת מרחב ציבורי משותף. אין ספק כי מצב של "גב מול גב" מעלה את מפלס חוסר האמון, משפיע על אופי השיח ועל האקלים המתוח בין האזרחים הערבים ליהודים. מצב זה הינו תוצאה של גורמים שונים, שאין המקום לדון בהם בהרחבה במסגרת מאמר זה, מעבר למה שהוצע. כיהודים או כערבים, מצב זה אינו יכול לתת לנו לישון בשקט במיוחד בימי החגים הקרבים אלינו, החלים בערב וביום אחד, ובהם יתרחשו דפוסי התנהגות ושימוש במרחב הציבורי באופן שונה, ואף סותר. לכן, אני מציע לאמץ תפיסה ודפוס התנהגות של "פנים מול פנים", המקבלת ביטוי בצורה אקטיבית בהכרה והיכרות הדדית. במסגרת תפיסה מוצעת זו קיים צורך לפעול על ידי היערכות מתאימה, ברמה של הגברת המודעות, יידוע הציבור, וחינוך הציבור דרך התקשורת ודרך מערכת החינוך הפורמאלית והלא פורמאלית. הניסיון של העבר בהקשר אחר, בשנת 2008 ביום כיפורים בעכו, מהווה מקרה בוחן המחייב אותנו למנוע הישנות מקרים דומים, ולמנוע פגיעה נוספת ביחסים המתוחים ממילא בין יהודים וערבים בארץ, ובמיוחד בשכונות, בערים ובמרחבים מעורבים.

מאמר זה בא להתריע ולהזהיר, ולקרוא לנציגי הציבור, ולאלה שאכפת להם, לפעול למיתון המתחים בין האזרחים הערבים והיהודים בכלל, ובפרט בימים בעלי משמעות עמוקה למגזרים השונים, כגון יום הכיפורים ועיד' אלאד'חא, הבאים עלינו לשלום. ברצוני לציין, כי כל השקעה בהיערכות כזו אינה מיועדת באופן בלעדי ליום שבו חלים שני החגים הללו במקביל, אלא זו השקעה מניבה לטווח ארוך, לשם יצירת חברה בה קיימת שונות בין-תרבותית המבוססת על היכרות וכבוד הדדי, המחזקת את החוסן החברתי וישוב הסכסוך בין האזרחים ברמה הארצית והעירונית. לכן, טיפול והיערכות מונעת היא משימה שצריך לבצעה; ויפה שעה אחת קודם.